

A feledésbe menő Rákóczi-zenéhez.

Soraim papirra vetésére dr. Márki Sándor „Rákóczi legendája és története“ című érdekes tanulmánya ösztönzött. Rákóczi életírójának ez az ösmertetése bámulatosan gondos, részleteivel is kimerítő, adataiban tüneményesen gazdagon mutatja be a legendás kurucz-világnak s a vele összeforrt Rákóczi-kornak a mai napig terjedő irodalmát.

Egy porszemmel legyen szabad csak ezt a becses munkát valamivel kiegészíteni.

Rákóczi nagy alakjától sugallott muzsikáról szólunk, melyről írva vagyon, hogy: „Hiába való minden alkudozás, a míg ezen a földön magyar él, kinek meg van a maga lelki világa, a maga gondolkozása, itt nem lesz mélyebb hatása az idegen, főleg a német zenének, a mely egtávolabb áll a mi kedélyvilágunktól . . . Csak magyar zeneművészettel lehet nagy magyar közönséget teremteni s csak magyar közönséggel lehet a magyar zenét a kor színvonalára emelni.“

*

Mindenek előtt a tárogatóról, erről a specziális magyar hangszerről szólunk, melyet *Heissler* generális, *Gerando* „Erdélyi utazása“ szerint mindenütt el is égettetett. Vitéz hadsereg lehetett ám az is — mondja gróf *Fáy* István — mely egy tárogatótól megijedt. A generális II. József császár parancsára cselekedett, ki rendeletet adott arra, hogy e hangszer birtokosa hazaárulónak minősítessék!

Vatsek Károlyról, a jó lelkű jászói kánonokról, írják kortársai, hogy a tárogató zenéjét úgy jellemezte, mely lassú szomorúkban tett leírhatatlan szép hatást a magyar szívre, de ezenkívül még harcias szellemű verbunkosokhoz is igen illett s ép ezért a táborban is nagyon szerepelt, midőn dandárok és táborsemekről volt szó.

Gróf *Fáy* István 1848 Boldogasszony havában nyílt fölhívást intézett „Magyarországnak minden cigánybandájához, hogy régi tárogatók után kutassanak s vegyék azt be a zenekarba. Ennek a fölhívásnak volt is fogantója, mert két tárogató csakugyan került elő a „föld alól.“ *Boka* Károly debreczeni cigányprímás kerfette meg az egyiket, melyet ma a Nemzeti Múzeumban őriznek. A másik *Dombi* Marcsi gömörmegyei cigányprímásé volt s innen a gróf *Fáy* István tulajdonába került.

A nagy német Wagner Richard folyton egy „fatrombitá“-ról álmodozott, mely hiányzott zenekarából!

Azóta egy pesti hangszerkészítő a tárogatót a Nemzeti Múzeumban levő példány után rekonstruálta s azt már a külföldön is (Berlin, Bécs) bevették az operai zenekarokba. Nálunk — tudunkkal — csak Farkas Ödön „Tetemrehívás“ cz. operájában jutott eddig nagyobb szerepe.

A magyar királyi operaház 1906 október 28-án díszelőadást rendezett a dicsőült hamvak hazaszállítása ünnepére. Erre az ünnepélyre írta Farkas Ödön *Kuruczvilág* cím alatt 5 részre tagolt nagy zenekölteményét, szövegét *Endrődi Sándor Kurucz Nótái*-ből vette. E művet az Operaház gondos betanításban, dalműszerűen mutatta be, sajnos, a negyedik rész („Csata“) kihagyásával, melyben a Rákóczi-induló motívumai a legkülönfélébb kombinációkban szövődnek össze s a vitézek meseszerűen énekelik a trio nagyított témáját.

Istenünk, Istenünk,
Támadj föl mellettünk,
Törd le pörölyöddel
Kik törnek ellenünk!

Nem győzzük már vérrel,
Csak keserű jajjal —
Mit csináljunk ezzel
A tenger labanczcal.

A mű további részei: I. Tárogatóhang. II. Fegyvertáncz. III. Tábortűznél. IV. Gyászzené és V. dicsének.

A „Tárogatóhang“ (Beköszöntő) rövid előjátékkal kezdődik. Megjelen a költő s énekl:

Ahogy az erdőn
Borongva jártam,
Egy régi rozzant
Hangszert találtam.

A zenekarban megszólal a tárogató. Dallama remekül illeszkedik a hangszerhez. A költő tovább énekel:

Sötét haraggal,
Bosszútól égve
Előttem tombolt
Rákóczi népe.

A zene mind viharosabb lesz. A legkülönfélébb riadó-jelek váltják föl egymást, a midőn:

Menyörgő hangon
Égig harsogta:
„A magyar nem lesz
Soha rabszolga!“

A csatazaj egy szenvedelmes följajdulásban végződik, a költő ismét dalba kezd, melynek végeztével a beköszöntőt a tárogató mind jobban elhaló hangja fejezi be.

A II. rész Fegyvertáncz színhelye a kuruczok tábora. A háttér közepén Rákóczi dombon álló sátra címerrel és zászlókkal díszítve. Alkony. A kurucz vitézek a fegyvertánczot járják (Moderato energico), melyet *Figurás* (siretta) fejez be.

A III. résznél a szín ugyanaz. A kurucz-vitézek tábortűzet raknak s köréje telepednek. A tűznél megjelenik egy cigányleány (az operaházi előadásakor *Sándor* Erzsí személyesítette) s dalba kezd:

Füvellő táborra	Úgy áll a közepén
Leborul az éjjel,	Míntha templom volna.
Valamennyi sátor	Rája támaszkodik
Egy a sötétséggel.	Pántos pallosára
Rákóczi sátora	Aldást imádkozik
Feljebb van dombolva	A magyar hazára.

A IV. rész (Csata) elején ágyúszó hangzik. A kurucz-sereg csatára készül. Rövid bevezető zene után fölhangzik a Rákóczi-induló, mintha távolból közeledő zenekar játéka volna. A kurucz-vitézek csatadala után

Itt az utolsó nap,
A legutolsó nap,
Föl kurucz a sánczra!
Rákóczi haragja
Harsog a viharba:
Csatára! csatára!

a zenekar a fokozódó harci lelkesedést festi. A hangszerelés mind tömörebb s erőteljesebb; a hegedűk, pikkolók és fuvolák figurációja a golyók fűtyülését jelzi. A tomboló zajba beharsog a kuruczok szilaj éneke:

Mindenható Atyám,
Most segítsd igazán
A te magyar néped!

Az induló motívumai különféle kombinációban szövődnek, ami a vitézek harcvágyát a szenvedély lobogásáig fokozza s zenekari motívum-torlódásban éri el tetőpontját. A főtéma visszatérésével lép föl az előbb-jelzett megnagyobbított trio motívuma, mely után a teljes zenekar az indulót játsza s a vitézek közbeszótt éneke:

Isten szeme néz le ránk,
Hős vezérim, rajta hát!

zárja be a negyedik részt.

Az utolsó, V. rész a kurucz-dicsőségre következett gyászos hangulatot fejezi ki. A függöny fölgördül. A színen Rákóczi koszorús szobra, körülötte Magyarország népei. A dicsének főmotívuma a Rákóczi-induló triójának főtémájából van képezve:

Nemzetünknek fényes csillaga,
Rákóczi nagy lelke légy velünk,

A színpadi trombiták riadót harsognak. A szobor körül álló nép hódol Rákóczi nagy szellemének.

Mivel Márki Sándor cikkéből Farkas Ödön zenekölteménye kimaradt, úgy érzem, hogy ennek a Rákócziról írt nagyobb szabású dolgok között benne kellett volna állania. Meg tudom magyarázni e tényt azzal, hogy a magyar királyi operaház, olyan hatalmas, minden ízében magyar zenekölteményt, minő a Farkas Ödön „*Kuruczvilág*“-a, egyszeri előadás után az írártárba dobott . . . penészedni.

Ezért azután egy csöppet sem csodálkozhatunk, ha ez a Márki ösmertetéséből kimaradott.

Habár nyomtatásban meg is jelent, de azért véka alá van rejtve ugyancsak Farkas Ödönnek egy kisebb, de magasan szárnyaló koncepcziójú költeménye a „*Bujdosó csillagok*.“ Férfikar Endrődi Sándor költeményére.

A költemény bizonyára ösmeretes olvasóink előtt. Minket ezúttal csak annyiban érint, hogy a „bujdosó csillagok“ egyike a mi Rákóczink.

Jól mondja Márki, hogy: „Rákóczi neve a szabadság és a függetlenség riadója, tárogatója. Olyan, mint az ég villáma: tisztítja a léget maga körül s előjele az áldás enyhítő záporának.“

(Kolozsvár)

Magyaróssy Gyula